

Bacsikai Katinka

A felvidéki magyar egyházi gimnáziumok diákjainak nemzeti és vallási identitása¹

2004 tavaszán indultam útnak, hogy felvidéki magyar fiatalok gondolkodásáról, világnézetéről, vallásosságáról és kötődéséről információt gyűjtsék. Mivel nagymintás adatfelvételre nem nyílt lehetőség, ezért célszerűnek tartottuk, ha egy kis, homogén alapsokaságot választunk, így a magyar tanítási nyelvű egyházi gimnáziumok lettek kiszemelve, mint célterület.

A kérdőív rendkívül gazdag és más kutatásokkal összehasonlítható adatbázissal szolgált. Jelen dolgozat az első, amely írott formában megjelenik róla, és a számomra leginkább érdekes kérdéseket vizsgálja: a vallásosság különböző formáit, a magyarságtudatot és ezek összefüggéseit. Még számtalan lehetőséget rejtenek az eddig meg nem vizsgált kérdések és válaszok. A kutatás másik része, egy a partiumi iskolákban való adatfelvétel elkészülőben lévő adatbázisa is ígér új eredményeket.

A tanulmányban röviden áttekintem a kérdéskörrel kapcsolatos szakirodalom kutatásait; bemutatom a szlovákiai magyar egyház oktatási intézményeit, különös tekintettel a gimnáziumokra, majd ismertetem a diákokkal való empirikus kutatás módszereit és eredményeit. Azután a számomra rendelkezésre álló adatok alapján ismertetem azt a környezetet, amelyben a fiatalok élnek, értve ez alatt az országot, a tájegységet, a települést és az iskolákat, ahol tanulnak.

Az ember ismerni akarja önmagát. Tudatosan vagy tudattalanul törekszik arra, hogy megtudja, ki ő valójában, milyen értékekkel, hiányosságokkal bír. Ehhez nemcsak saját magát kell ismernie, hanem azt a környezetet is, amely őt körülveszi. A környezet természetesen nemcsak tárgyi értelemben van jelen, hanem társadalmi, kulturális, transzcendentális értelemben is. A valahová való tartozás tudomásul vételéből, és ennek elfogadásából származik az egyén identitástudata.

A szociológia és a szociálpszichológia az egyénnek a társadalom különböző csoportjaival való közösségvállalásra vezette be ezt a fogalmat. A fogalom elterjedése 1950-ben kezdődött és Erik Erikson nevéhez kötődik. A téma kiemelt magyar kutatója Pataki Ferenc *Az én és a társadalmi azonosság tudat* c. művében a következő képen fogalmazza meg: „Az identitás a személyiségnek nevezett konstrukció és a társadalmi struktúra elhelyezhető közvetítő kategória, amely az egyén-társadalom viszonyt reflexív módon és szimbolikus formában építi fel” (Pataki 1983:300). A társadalomnak az egyén számára ilyen fontos csoportja a nemzet. Még mindig Pataki Ferenc szavainál maradva: „A nemzeti identitás én-rendszerünknek az az összetevője, amely nemzeti- etnikai csoporthoz (kategóriához) való tartozás tudatából és élményéből származik – ennek minden értékelő és érzelmi mozzanatával, valamint viselkedési diszpozíciójával szemben” (Pataki 1997: 117).

Tudásból és élményből származik. Kérdés azonban, hogy mennyiben valós és mennyiben megszerkesztett az a tudás és élményvilág, amire támaszkodik az identitás. Tény, hogy a nemzet történetiségében létezik.

Az egyik értelmezés szerint a Rajnától keletre létező népek történelmében nem voltak adottak a nyugati nemzetfejlődés politikai, gazdasági, kulturális alapjai, így sajátos utat jártak be a nemzetté válásban. Ennek lényege az, hogy a nemzeti ideológia, mint értékek és értelmezések összessége, mesterségesen a nyelvre, népszokásra stb. alapozva a költő, a filológus, a történész által teremtdött meg (Csepeli 1992)².

¹ Ezúton mondok köszönetet azoknak, akik hozzá járultak ahhoz, hogy ez a kutatás, - amely számomra mint ifjú társadalomkutató számára, rendkívül nagy élményt nyújtott - eljuthasson ebbe a fázisba: azoknak, akik a kérdőívet világra segítették: Gereben Ferencnek és Pusztai Gabriellának, az iskolák igazgatóinak, akik szeretettel fogadtak, és lehetővé tették, hogy megkérdezhessem a diákjaikat, és leginkább a gyerekeknek, akik lelkiismeretesen válaszoltak minden feltett kérdésre, amire tudtak.

² Csepeli György hivatkozik Bibó és Kohn munkáira.

Itt a nemzeti identitás és az általa felszabadított összetartó erők noha számtalan átfedés van, mégsem illeszkedhetnek szervesen a csoport életvilágához, mert modernizációs fejleményről van szó, nem pedig egy „ősidők óta létező” tényről, amelyet maga a név egyébként sugall. Az ideológia magyarázatot nyújt a köznapi élet szinte minden kérdésére. A nemzeti szocializációról elsősorban a nemzeti keretek között szervezett társadalom gondoskodik, amelyet megerősít a családban zajló szocializáció. A kultúrnemzeti identitás fontos jellemzője, hogy igényli az ellenségképet, amellyel szemben meg tudja magát határozni (Csepeli 1992).

A másik értelmezés ezzel szemben egy fölöttes rendszerként értelmezi a nemzeti identitást, amely az egyénben az ugyanazon anyanyelvet beszélő, közös történelmi múlttal, közös hősökkel rendelkező többiekhez való tartozásra, velük való azonosulására helyezi a hangsúlyt. Ez természetesen alakul ki és hozzájárul ahhoz, hogy az egyén meghatározza, hogy ki ő valójában és másokkal együtt ezt meg is őrizze. Tehát a szocializáció elsődleges színtere maga a csoport és az identitástudatnak fontos mozzanata a fennmaradásra való törekvés (Gereben 1999). A Közép-Európában élő népeknek ezt a törekvését évtizedeken át mesterségesen lefojtották, a nyolcvanas évek végén, kilencvenes évek elején bekövetkezett politikai fordulat következtében azonban újra lehetőségük nyílt ennek kibontakoztatására, amellyel élni is igyekeznek (Gereben 2003).

Tehát egyik oldalról hatnak összetartó erők, másrésztől azonban tény, hogy napjainkban a posztmodern korról való gondolkodás kétségbe vonja a nemzeti identitás és egyáltalán az identitás fogalmának a létjogosultságát, mint valódi, szilárd képződményt (Pataki 1982). Hiszen a modernizáció következtében a csoport és értékötődések, amelyek egykoron egyértelműek voltak, mára meglazultak (Gereben 2000). Ez mindenképpen a hagyományos társadalmi csoportok ellenében hat, ez talán kiválthat ellenreakciót is egy asszimilációs nyomásnak kitett közösség esetében. „A társadalmi és politikai asszimilációk századában a kisebbségi közösségek összetartó - kohéziós erejeként működik a sztereotípiák hagyományozódása, a csoporthoz tartozás számos jegye – vagyis az identitás” (Gergely 1996).

Identitásunk meghatározásához hozzátartozik, hogy egy tisztában legyünk azzal, hogyan viszonyulunk, viszonyulunk-e egyáltalán egy felsőbb hatalomhoz. A kérdőívben elsősorban a kereszténység különböző aspektusaira voltam kíváncsi. Elsősorban a már kipróbált és jól mérhető viselkedésformák és az önbesoroláson keresztül célszerű megközelíteni az Istenhez és az egyházhoz való viszonyt.

A környezet: Nemzetiségi és vallási arányok Szlovákiában

A 2001-es szlovákiai népszámlálás adatai szerint az ország lakossága 5.379.455 fő. A lakosság kb. 10 % magyar. Azért fogalmazhatjuk meg ezt csak ilyen bizonytalanul, mivel 520.528 fő nyilatkozott úgy, hogy magyar nemzetiségűnek vallja magát, ez tehát az alapsokaság 9,68 %-a. Amennyiben a nyelvet tekintjük, kissé más arányokat találunk. 572.929 fő mondta azt, hogy az a nyelv, amelyet anyanyelveként beszél, a magyar, ez pedig a Szlovákiában állandó lakóhellyel rendelkezők 10,56 %-a.

Összehasonlítva a tíz évvel ezelőtti, 1991-es népszámlálási adatokkal, azt állapíthatjuk meg, hogy mindkét arány esetében csökkenés tapasztalható. Akkor magyar nemzetiségűnek vallotta magát 10,8 %, és magyar anyanyelvűnek 11,5 %. Egyébiránt csökkenés tapasztalható a szlovákság arányaiban is, az „egyéb” nemzetiségűek és anyanyelvűek javára.

Szlovákia közigazgatásilag két lépcsőben (nagyobb) kerületekre /kraj/ és (kisebb) járásokra /okres/ tagolódik. Jellemző a körzetek kialakítására az észak-déli tájolás. Az általam vizsgált iskolák a kérdőív kérdésének időpontjában a nyitrai és a besztercebányai kerülethez, ezen belül a komáromi, a lévai és a rimaszombati járáshoz tartoztak. /A járások száma és határai gyakran változnak./ A kerületekben a magyarok aránya 28%, 12 %-os, a komáromi járásban 69, a léva járásban 28, a rimaszombati járásban pedig 41,3 % a magyar nemzetiségűek aránya.

Ebből leszűrhető, hogy milyen más helyzetben létezik a tömbmagyar területen működő komáromi és a gútai iskola, mint a szórványban működő lévai. (Ugyan Ipolyság szintén a lévai járáshoz tartozik, de mivel közvetlenül a határ mentén fekszik, így minden bizonnyal más helyzetben van.)

1. táblázat

Az állandó lakhellyel rendelkező lakosság nemzetiség szerinti megoszlása a kerületekben és járásokban

SZK, kerület, járás	Összesen	nemzetiség			magyar	%
		magyar	szlovák	egyéb		
Szlovák Köztársaság	5 379 455	520 528	4 614 854	244 073	9,68%	
Nyitrai kerület	713 422	196 609	499 761	17 052	27,56%	
Komáromi járás	108 556	74 976	30 079	3 501	69,07%	
Lévai járás	120 021	33 524	82 993	3 504	27,93%	
Besztercebányai kerület	662 121	77 795	553 865	30 461	11,75%	
Rimaszombati járás	83 124	34 323	43 492	5 309	41,29%	

Forrás: **Szítanie** obyvateľ'ov, domov a bytov 2001.

A vallási arány az egész országot tekintve 69 % római katolikus és 2 % református és 7 % evangélikus. Ez a fent említett járásokban a következő:

Komárom: 61 % és 17 %, Léva 69 % és 6 %, valamint Rimaszombat 54 % és 10 %.

A katolikus – protestáns arány mind a szlovákok, mind a magyarok esetében hasonló. Azonban az előbbinél az evangélikus, utóbbinál a református a meghatározó felekezet. A római katolikusok 11,6 %-a magyar nemzetiségű, míg a reformátusoknak 78,2 % -a.³

2. táblázat

Az állandó lakhellyel rendelkező lakosság felekezet szerinti megoszlása a kerületekben és járásokban

SZK, kerület, járás	Összesen	vallás			%
		római k.	evang.	görög k.	
Szlovák Köztársaság	5 379 455	68,93%	6,93%	4,09%	2,04%
Nyitrai kerület	713 422	77,16%	3,35%	0,21%	4,69%
Komáromi járás	108 556	61,09%	3,47%	0,32%	16,72%
Lévai járás	120 021	69,05%	7,48%	0,24%	5,98%
Besztercebányai kerület	662 121	62,42%	12,97%	0,84%	1,78%
Rimaszombati járás	83 124	54,23%	12,82%	0,32%	9,86%

³ Az 1991-es népszámlálás adatait Gyurgyík László: Nemzeti és vallási identitás a szlovákiai magyarság életében c. cikkéből vettem át.

Forrás: Sítanie **S?ítanie** obyvatel'ov, domov a bytov 2001.

Az iskolákról

A magyar egyház és oktatási intézményeinek helyzete Szlovákiában

A 40 éves kommunista uralom alatt az egyházak mozgásteret meglehetősen szűk volt. A rendszerváltás utáni „starthelyzetben” kicsit megkésve indultak a civil társadalom többi szerveződéséhez képest. Nem volt könnyű feloldani azokat a görcsöket, belső korlátokat, amelyek fölhalmozódtak az évek során (Gyurgyík 1996). Különböző okok miatt a magyar egyházaknak nehéz helyzettel kellett megküzdniük. A katolikus egyházon belül az intézményrendszer kiépülését a nem magyar egyházi vezetés késleltette. A református egyház helyzetét pedig az nehezítette, hogy ingatlanjainak nagy részét – mint magyar intézménytől – még az 1948-as kommunista hatalomátvétel előtt kobozták el, s így a kárpótlás is több bonyodalommal járt (Gyurgyík 1996).

A rendszerváltás utáni vallásszabadság egyik kézzelfogható bizonyítékaként az akkori kormány lehetővé tette az egyházi iskolák (újra-)indítását. Ezen intézmények alapítójaként a törvény az egyházakat jelölte meg.

Nehézséget okozott, hogy a megelőző korszak politikája miatt nemcsak a szülőknek vagy a pedagógusoknak, de még maguknak az egyházi vezetőknek sem volt semmiféle tapasztalatuk egyházi iskolák szervezésében. Maguk az intézmények nem csupán a vallásos nevelés szempontjából jelentettek kardinális kérdést, hanem a magyarságtudat fenntartásának ügyében is, lévén kizárólag magyar tanítási nyelvű iskolákról szó. Kisebbségi létben annak maradniuk, amik, csak úgy lehetséges, ha a családban zajló szocializációt megerősítik a nemzeti keretek között szervezett társadalom specifikus szocializációs ágensei is, mint az iskola (vö. Csepeli 1992).

1992-ben indultak az első intézmények, amelyeket a gyülekezetek, vagy a püspökségek szerveztek. A 2003-2004-es tanévben a következő intézményekben folyt oktatás:

- katolikus óvoda Párkányban, Tardoskedden és Komáromban.
alsótagozatos alapiskola Nagycsalomján, Ipolyhídvégen, Óváron és Kelenyén. Katolikus kilencévfolyamos alapiskola Dunaszerdahelyen, Ipolyságon, Paláston és Komáromban.
Nyolcéves gimnázium Gútán és Ipolyságon, négyéves pedig Komáromban.
- Református óvoda Érsekkétyen,
alapiskola Alistálon, Martoson, Érsekkétyen, Rozsnyón és Vajánban,
gimnázium Rimaszombaton és Léván.

A gimnáziumok

Általánosan jellemző mind az öt intézményre a példaértékű ökumenizmus. A katolikus intézmények minden évben felvesznek református felekezetű tanulókat és biztosítják számukra a hittan oktatást. S hogy ez a másik oldalról is így működik, azt mi sem példázta jobban, minthogy a rimaszombati tanulók több mint fele katolikus.

Van egy közös probléma is: az egyházi iskolák átláthatatlan finanszírozási mechanizmusa miatt kialakult áldatlan helyzet. Ez elsősorban azt jelenti, hogy az intézményeket magániskolákként kezelik, amelyek állami támogatást fejkvóta alapján kapnak. Ez azt hozza magával, hogy minden felvételi időszakban küzdeni kell a diákokért az iskolák fennmaradása hatékony működése és fejlesztése érdekében.

Problémát okoz az is, hogy a Tompa Mihály Gimnázium kivételével az iskoláknak nincs lehetőségük kollégiumot fenntartani, ami megakadályozza a távolabbról érkező diákok ott tanulását.

1.ábra

Magyar tanításinelvű egyházi gimnáziumok Szlovákiában (pirossal jelölve)

Nyugatról kelet felé haladva az első Komáromban (Komarno) a **Marianum Magyar Tannyelvű Egyházi Gimnázium**, amelyet a Pozsony – Nagyszombati érsekség alapított, hasonlóan a többi 14 magyar tannyelvű katolikus intézményhez.

A gimnázium 2000. szeptemberében fogadta diákjait először, amikor 32 növendékkel megnyitotta első osztályát.

Révkomárom pezsgő kulturális magyar közélettel rendelkezik, szép történelmi belváros, kitűnő földrajzi adottságok, fejlett infrastruktúra biztosítja, hogy az ide látogatóban a város azt az érzetet keltsse, hogy bármikor szívesen térne ide vissza. A kettéosztott Komárom szlovákiai része magyar város, főként, ha Sátoraljaújhelyhez hasonlítjuk, amelyet szintén kettémetszett a trianoni békediktátum. Révkomáromban ugyanis nem fordultak át a nemzetiségi arányok, működik magyar színház, számtalan magyar iskola van, és bárhol vásárolhat az ember magyar nyelven.

A belvárosban található iskolában barátságos légkör uralkodik. A Marianum nem csak gimnázium, hanem magyar tannyelvű egyházi óvodaként és alapiskolaként is működik.

Amikor Stubenedek István igazgatót az iskoláról kérdeztem, leginkább azt tartotta fontosnak elmondani, hogy az iskola része a Katolikus Egyháznak, ezért törekedni kell arra, hogy valóban katolikus intézmény legyen. Azaz szeretnének a teljes ember (kat holon – egész szerint, teljes szerint) épüléséért tenni. Erre épül az oktatás és a vallási élet is. Így az egyházi év eseményeit lelkigyakorlatokkal, ünnepekkel követik, amelybe igyekeznek a szülőket is bevonni. Az oktatásban a matematika és az idegen nyelvek kapnak nagyobb szerepet, a diákok országos (szlovákiai) és magyarországi versenyeken is gyakran és jó eredményekkel szerepelnek.

A faliújságról is látszik, hogy a diákélet színes, a Diák Önkormányzat a tanárokkal karöltve kirándulást, filmklubot is szervez. Valamint működik iskolaiújság is: a KamaszOké. Belelapozva is ugyanazt láttam, mint az itt tanulók arcán: derűt és kiegyensúlyozottságot.

Gúta (Kolarovo) Révkomárom közelében fekvő közepes méretű 11 ezer lakosú város. A rendszerváltás után létrejött a Nagyboldogasszonyról elnevezett nyolcéves egyházi gimnázium, amelyet az akkori polgármester kezdeményezett és a Pozsony - Nagyszombati érseki hivatal hozott létre 1992-ben. Mind az akkori, mind a mostani igazgató azon igyekszik fáradozni, hogy az intézmény ne csak elnevezésében, hanem szellemiségében is katolikus legyen, így megfelelve a lakosság 70 %-át kitevő katolikus közösség igényeinek. A településen a II. világháború előtt működött egy hatosztályos katolikus fiúiskola és egy nyolcosztályos katolikus leányiskola, ezeket azonban megszüntették.

Közhelyszerűen hangzik, hogy az iskolában családi légkör uralkodik, de a **Nagyboldogasszony Nyolcéves Egyházi Gimnázium** esetben ez valóban így van. Ugyan maga az épület nem éppen ideális egy ilyen sokosztályos intézmény számára, mégis nagyszerű hangulat uralkodik a falai között. Mint azt Dr. Priskin Zoltántól igazgatótól megtudtam, az épületben eredetileg óvoda működött, és most a csoportok termei a tantermek. Több egymáshoz képest elcsúsztatott téglalap képezi az iskola alaprajzát, amelyek között

labirintus-szerű folyosókon juthatunk el egyik teremből a másikba. Az iskolába jelentkezőknek nem kell felvételi vizsgát tenniük. Ha a tanuló, vagy szülei az évek során úgy érzik, hogy az intézmény bármely okból nem felel meg nekik, akkor a gyakorlat szerint iskolát váltanak, ez egyébként ritka. Az igazgató és a tantestület tanárai a tanórákon kívül is sokat foglalkoznak a diákokkal. Ez mind a diákok, mind a tanárok részéről külön időt és energiát követel, de lehetővé teszi, hogy erkölcsi értelemben is fejlődjenek a diákok, írja az iskolaalapítás jubileumára megjelent ünnepi évkönyv.

A hegyek között fekvő város, Léva (Levice) belvárosában a vár tövében működik a **Magyar Tanításnyelvű Egyházi Gimnázium**. Az itteni református gyülekezet, hogy a településen magyar gimnázium működjön, mégpedig egyházi fenntartással. Ennek köszönhetően 1994-ben indult meg az oktatás az intézményben. Becses vállalkozás volt ez a nyelvhatár közelsége miatt is, itt kicsi s egyre kisebb a magyar ajkú lakosság aránya. A városban már szinte alig hallani magyar szót, és erősen kell keresni is azt, aki képes és hajlandó magyarul felvilágosítást adni.

Ebben az iskolában nagyobb szabadosság uralkodik, mint a többi intézményben, a rendre és fegyelemre nem fektetnek akkora hangsúlyt a tanárok. Nincs könnyű helyzetben az intézmény, mivel alapítója és részben fenntartója is a református gyülekezet, ezért az abban zajló változások erősen befolyásolják az iskola sorsát is. Bízhatunk azonban abban, hogy a külső támadások (melyek a homlokzat állapotán is láthatók) és a belső nehézségek ellenére folyamatos lesz a működése.

Ipolyság (Šahy) közvetlenül a szlovák-magyar határon helyezkedik el, a városon és a gimnázium épületén is látszik, hogy valaha szebb időket látott. A település járási székhely, igazi központ volt addig, míg vonzáskörét a határ teljesen el nem vágta tőle. Aki napjainkban utazik erre, csak csodálkozik, hogy a lassan síkságba forduló tájba ékelődő városkában mit keresnek ilyen nagy, impozáns épületek, hiszen szinte a semmi közepén van. Valóban 1945 után szinte teljesen elveszítette központi funkcióját és nehéz helyzetbe került, lakosságának egy részét azonban sikerült megőriznie. A gyermekek két középiskolában is tanulhatnak. Az egyik állami gimnáziumi és szakiskolai képzést is nyújt szlovák és magyar nyelven is, a másik pedig az 1992-ben alapítottak **Fegyverneki Ferenc Gimnázium**.

Az iskola csaknem a város szélén található szép, hagyományos, a monarchia utolsó éveiben is iskolaépületnek szánt nagy házban. A nyolcosztályos gimnáziumban pezsgő élet folyik, kicsiktől a nagyokig a diákok jól érzik itt magukat. A tanári kar rendkívül segítőkészen áll a rendelkezésemre, ha bármilyen kérdésem volt. Ebben az iskolában nem kell létszámhiánytól tartani, minden osztály harminc fő fölötti diákszámmal tud elindulni. Ez valószínűleg az igazgatóságnak köszönhető, akik a szülők körében népszerűsítik iskolájukat.

A diákok rendszeres kapcsolatot tartanak fenn a katolikus gyülekezettel, bár a többi iskolához viszonyítva én kevésbé éreztem erős egyházi kötődést.

Mint az itt tanuló gyerekek felekezeti összetétele is mutatja, ez a terület szinte egyöntetűen, hagyományosan katolikus. A premontrei prépostról elnevezett iskolában nagy hagyományai vannak elsősorban a reáltárgyak tanításának, főként a matematika versenyeken érnek el jó eredményeket a diákok.

Rimaszombat Kelet-Szlovákia délnyugati részén fekszik, mindössze 10 kilométerre a szlovák–magyar határtól. A rimaszombati járásban nagyon nagy arányú a munkanélküliség, jelenleg 30 % körül ingadozik, de volt olyan időszak is az utóbbi néhány évben, amikor meghaladta a 40 %-ot is. A gimnázium a városközponttól néhány percre egy mellékutcában helyezkedik el, noha rendkívül impozáns épülete főtérre illő volna.

Általában véve jól felszerelt, szépen berendezett osztálytermek találhatóak itt.

A jelenleg két, négy és nyolc osztályos tagozaton tanuló diákoknak több mint a fele rimaszombati, a többiek a város 20 km-es vonzáskörzetében laknak. Az épület harmadát még

nem használják, hiszen 2005-ben érettségizett az első osztály, a nyolcosztályos tagozaton pedig még csak négy osztályban tanulnak diákok.

Rimaszombaton (Rimavská Sobota) a jelenlegi épületben korábban 1853-ig működött református gimnázium. Az Entwurf következtében az iskolát egyesítették az evangélikus gimnáziummal, így jött létre az Egyesült Protestáns Gimnázium, mely rendkívül nagy hírnévre és tekintélyre tett szert a Felvidéken.

Az idők viharaiiban többször szüntették meg, tiltották be a működését, végül az épület is állami kézre került. 1995-ben nyílt lehetőség az egyházi vagyonok restitúciójára, ekkor kapták vissza. Az iskola 1999-ben nyitotta meg újra kapuit a diákok előtt. Sokan a nagyhírű, régi Egyesült Protestáns Gimnáziumot szerették volna viszont látni. Az evangélikus gyülekezet azonban nem akarta felvállalni egy teljes egészében magyar tanítási nyelvű gimnázium nyitását, tagozatos iskolára pedig nem volt szüksége, mert a közelben működött egy saját gimnáziuma. Így **Tompa Mihály Református Gimnázium** lett a neve és a helyi gyülekezet a püspökséggel együtt tartja fenn. Az épülettel szemben kollégium működik.

A kutatás módszertana

Az iskolák és tanulók kutatása során kvalitatív és kvantitatív módszereket egyaránt alkalmaztam. Az iskolákban végzett terepmunka során interjúkat készítettem az igazgatókkal, néhány tanárral és diákkal. Megfigyeltem az intézmények életét és tanulmányoztam azokat a kiadványokat, amelyek a gimnáziumokról jelentek meg (pl. újságcikkek, évkönyvek).

Az adatfelvétel kérdőíves lekérdezéssel történt. A kérdőív összeállításánál azt tartottam szem előtt, hogy az identitásnak és a vallásosságnak a legszélesebb skáláját járjuk végig, és adataink összehasonlíthatóak legyenek más kutatásokéval. A kötődéseket az önbesorolás, a nyelvhasználat, kisebbségi lét iránti attitűdök és sztereotípiák segítségével igyekeztünk mérni. A vallásosság különböző formáit a templomba járás, áldozás/úrvacsora vétel, imádkozás, bibliaolvasás és a vallási csoportokhoz való kötődés, valamint az önbesorolás eszközeivel. A kérdések összeállítása és a fogalmak operacionalizálása során erősen támaszkodtam Gereben Ferenc és Tomka Miklós munkáira (Gereben-Tomka 2000).

2004 tavaszán kezdődött meg a kérdőívek lekérdezése. A próbakérdezést Sárospatakon a Református kollégium szlovák állampolgársággal rendelkező diákjai között végeztem el.⁴

Ez után két felvidéki körút keretében látogattam meg az iskolákat, amelyek mindegyikében kézséggel álltak a rendelkezésemre.

A végzés előtt egy évvel álló 18 éves diákokat kérdeztem meg /Szlovákiában az általános-, az ő megnevezésük szerint alap iskola kilenc éves./⁵ Öt osztály, iskolánként egy, töltötte ki a kérdőíveket egy tanóra keretében az én felügyeletem mellett.

A 104 kérdőív rögzítésével állt össze az adatbázis. Nagy örömet okozott az, hogy a kérdőívek szinte teljesekek, a válaszhianyok nem elsősorban a kérdezettek hanyagságából, vagy nemtörődomségből származik, hanem szintén információ értékkel bírnak.

A statisztikai programba bevitt adatok elemzéséhez a következő módszereket használtam:

elozslások feldolgozása, értelmezése, vagy változók csoportosítása és indexek készítése, majd az összefüggések leírásához kereszttáblák készültek.

A kapott adatok értelmezéséhez klasztereket alakítottam ki (K-Means Cluster Analysis).

⁴ Összesen 5 fő került megkérdezésre, mivel úgy gondolom egészen más a Magyarországon tanulók helyzete, ezért az általuk kitöltött kérdőívek nem lettek részei az adatbázisnak.

⁵ Különböző okok miatt az érettségiző évfolyamok megkérdezésére sajnos nem nyílt lehetőség.

Eredmények

a.) A minta alapvető jellemzői

A gimnáziumokban –akárcsak a magyarországiakban- itt is jellemző a lány többség, amelyet a mi mintánk is tükröz. A megkérdezett 104 diák közül 43 fiú volt és 61 lány.

Lakóhelyüket tekintve 21 fő lakik járászékhelyen, 17-en laknak ennél kisebb városban és a fiatalok nagytöbbsége, összesen 66-an faluban élnek. Láthatjuk tehát, hogy nagytöbbséget vidéki diákokról van szó és ez befolyással volt az eredményekre is.

Megkérdeztem azt is, hol laknak a diákok ebben a tanévben. Mindössze 33 fő él azon a településen, ahol tanul, tizenegyen kollégiumban laknak, a nagytöbbség /55 fő/ pedig naponta ingázik a lakóhelye és az iskola között. Egy fő albérlésben lakik, egy pedig ennél a kérdésnél az „egyéb” válaszlehetőséget jelölte meg. Úgy gondolom, hogy ez a tény sem mellékes, hiszen mivel a diákok kevesebb időt töltenek együtt a családjukkal, így megnő a kortárs csoport befolyásoló hatása. Valamint a minta több mint fele esetében valószínűleg a napjuk nem elhanyagolható részét töltik utazással, ami megnehezíti a közösségi részvételt mind azon a településen, ahol az iskola található, mind otthon.

A minta háromnegyedét neveli édesanyja és édesapja együtt. A családok nagytöbbsége két gyermeket nevel (61 %), jellemző még a három gyermek (19 %), és 16-an voltak egykék. Tehát alapjában a kétszülős - kétgyermekes családmodell a jellemző, hasonlóan Magyarországhoz.

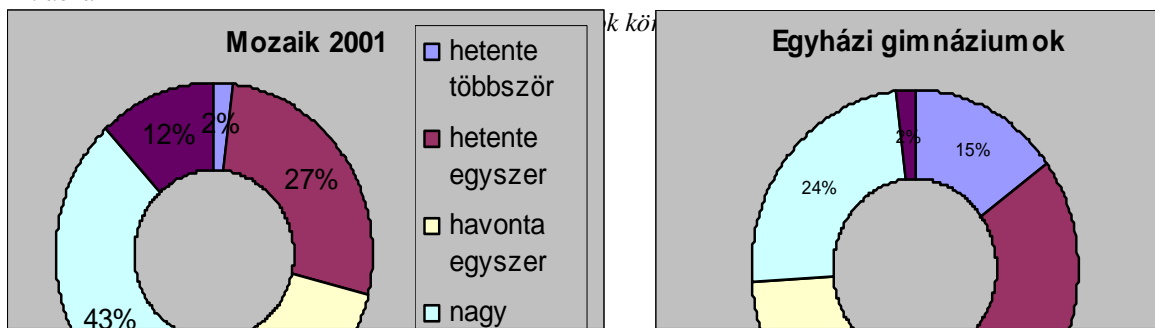
Kíváncsi voltam a szülők iskolai végzettségére is. Az anyák és apák körében megegyezik az alacsony iskolázottak /0-8 osztály/ aránya, 8 % alatt marad, ez kicsit több mint fele a szülőkorúak közötti alacsony iskolázottak arányához képest, ha a Mozaik 2001 kutatásban megkérdezett fiatalok szüleinek iskolázottságát vesszük alapul. A hazai középiskolások szüleihez hasonlóan a megkérdezettek szüleinél is jellemző, hogy a középfokú végzettség az édesanyák körében magasabb. Az apák esetében a szakmunkásvizsga-, mint a megszerzett legmagasabb iskolai végzettség 45 % esetében volt jegyezhető, míg érettségizettek aránya 32 % volt. Az anyáknál ez az arány 28 % és 49 % volt.

A diplomával rendelkezők aránya mindkét nem esetében 15 % körüli. Magyarországon a felekezeti középiskolákban tanulók szülei magasabban iskolázottak a felvidékieknél, ahol a diplomás szülők aránya 37 % körüli, amely több mint duplája a szülőkorú diplomások arányának. (Pusztai 2004.) Kijelenthető, hogy a szülők iskolai végzettségét tekintve a felvidéki felekezeti középiskolások alacsonyabb státuszról kerülnek gimnáziumba, mint magyarországi társaik, hiszen mintegy 10 %-a volt diplomás, itt tehát a különbség kisebb arányú, de mégis érzékelhető.

b.) A felekezeti iskolák tanulóinak vallásossága.

Mivel felekezeti gimnáziumok tanulóiról van szó ezért azt feltételeztem, hogy vallásosabbak a MOZAIK 2001 kutatás felvidéki fiataljai körében végzett reprezentatív mintánál. Az eredmények ezt igazolták. A száznegy felvidéki magyar tanítási nyelvű egyházi gimnáziumban tanuló diákok többsége egyértelműen vallásos. A szlovákiai magyarság a délvidékiekkel együtt egyébként a határon túli magyar csoportok közül a legvilágiasabb kisebbségünk. A diákok szüleinél is vallásosabbak, azonban ha megvizsgáljuk a testvéreket, akik nem tanulnak egyházi középiskolában, akkor is azt tapasztaljuk, hogy az ő vallásgyakorlatuk is intenzívebb mint szüleiké. Tehát a gyermekek generációjára általánosan intenzívebb vallásgyakorlat jellemző, mint szüleikre.

2. ábra

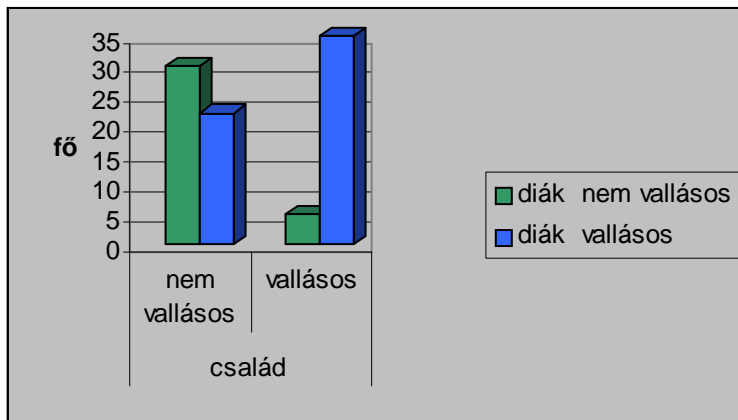
c.) A család szerepe a vallási szocializációban

Egyértelműen kimutatható, hogy a vallási szocializáció elsődleges tere a család. A vallásos családból származó diákok szinte biztos, hogy maguk is vallásosak lesznek. A fiatalok ilyen irányultságára egyébként az anya és a testvérek vannak nagyobb hatással, a családfő hithez való viszonyáról alig tudnak valamit, a feltett kérdésekre /pl. Imádkozik-e édesapád? gyakran a „nem tudom”, volt a válasz/

Ha csoportokra bontjuk a diákokat vallásos attitűdjeik alapján, akkor három típust különböztethetünk meg: Azokat akik vallásosak és vallásos családból származnak, azokat, akik nem gyakorolják vallásukat intenzíven, és azokat, akik egy vallástalan milióból érkezvén a személyes vallásgyakorlatra nagy hangsúlyt fektetnek. Ez egyház mindhárom csoport életében, mint a szent jegyek kiszolgáltatója, erőteljesen jelen van.

3. ábra

A család szerepe a vallási szocializációban

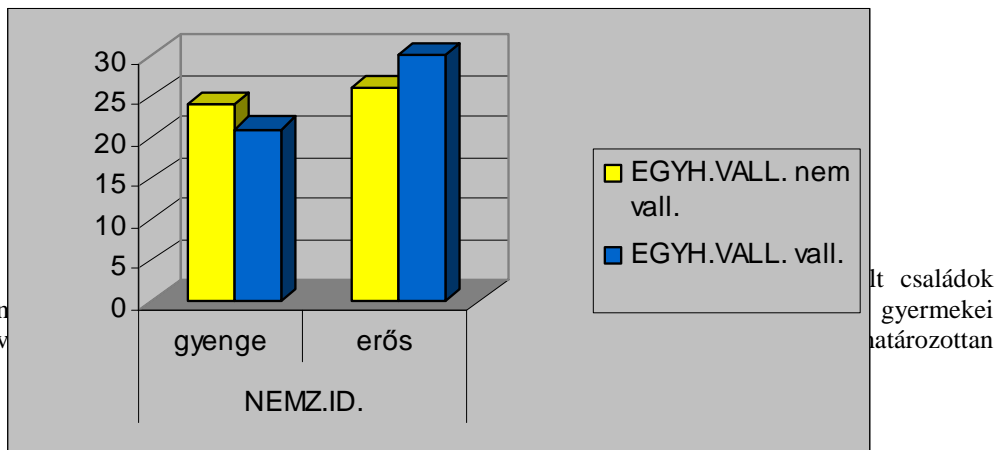

d.) A vallásosság mértéke és az identitás erőssége közötti összefüggés

A vallásosság és a nemzettudat között következetes pozitív összefüggés van ugyan, de statisztikailag gyenge. Ez arra utalhat, hogy a fiatalok gondolkodásában a kettő már külön válik, főként azért is, mivel az egyházak nem tekinthetőek, mintegy a nemzetiség szimbólumainak, mint pl. az ortodox románsággal szemben Erdélyben (Gereben - Tomka 1999).

4. ábra

Az egyház szerinti vallásosság és a nemzeti identitás kapcsolata

jobb teljesítményt nyújtanak és többet is olvasnak nem vallásos társaiknál. Ez pedig valószínűsíti, hogy sikeresebb oktatási karriert futnak majd be. Mivel a vallásos diákok baráti köre is vallásos, eredményeim hasonlóak a Magyarországon végzett kutatás eredményeihez, mely szerint a vallásos közösséghez tartozók iskolai teljesítménye magasabb, mint azt a társadalmi helyzetük és kulturális tőkájük indokolná.

Irodalom

- Ábrahám Barna, Gereben Ferenc, Stekovic Rita eds. 2003. *Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában*. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar.
- čítanie obyvateľov, domov a bytov 2001. www.statistics.sk
- Csepeli György – Örkény Antal – Székely Mária 2000. *Grapling with national identity*. Budapest: Akadémia Kiadó.
- Csepeli György 1992. *Nemzet által homályosan*. Budapest: Századvég.
- Éger György 2000. *Regionalizmus, határok és kisebbségek Kelet - Közép Európában*. Budapest: Osiris.
- Földvári Mónika – Rosta Gergely 1998. A modern vallásosság megközelítési lehetőségei. *Szociológiai Szemle*, 1, 127-138.
- Gereben Ferenc - Tomka Miklós 2000. *Vallásosság és nemzettudat*. Budapest: Kerkai Jenő Egyházzociológiai Intézet.
- Gereben Ferenc 1995. Nemzeti és vallási identitás kisebbségi és többségi helyzetben. Empirikus vizsgálat hat közép-európai ország magyar nemzetiségű lakossága körében. *Protestáns Szemle*, 4. (2): 197-218.
- Gereben Ferenc 1999. *Identitás, kultúra, kisebbség*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Gereben Ferenc 2001. A szlovákiai Magyarok identitástudata és olvasáskultúrája, *Új Forrás*, 33 (3): 53-65.
- Géresi Róbert 2001. Protestáns iskolák, egyházak kisebbségi helyzetben. *MagyarReformátus Nevelés*, 5.(2): 16-18.
- Gergely András 1996. *Identitás és etnoregionalitás*. Budapest: MTA Politika Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont.
- Gyurgyík László 1996. Nemzeti és vallási identitás a szlovákiai magyarok életében, *Vigília*, 61 (7): 515-517.
- Kusý, Miloslav 2002 *A magyar kérdés Szlovákiában*. Pozsony: Kalligram.
- Molnár Sándor – Pelle Beáta 1999. Teher alatt nő a pálma. Beszámoló a felvidéki református iskolák helyzetéről, *MagyarReformátus Nevelés*, 3. (1): 20.
- Molnár Sándorné 2001. A rimaszombati Tompa Mihály Református Gimnázium, *Református Nevelés*, 9 (3): 13-15.
- Mozaik 2001. Kutatási adatok. CD, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet
- Nagy Attila 2002. „Légy tudatában értékeidnek”, *Magyar Református Nevelés*, 9 (3): 2-5.
- Pándy Bertalan 2003. *Meggyújtott gyertya*. Prešov: Vasko
- Pataki Ferenc 1982. *Az én és a társadalmi azonosság*. Budapest: Kossuth.
- Pusztai Gabriella 2004. *Iskola és közösség*. Budapest: Gondolat.
- Szántó János 1998. *Vallásosság egy szekularizált társadalomban*. Budapest: Új Mandátum.